

Vanjskotrgovinska politika i trgovinski bilans Bosne i Hercegovine

SAŽETAK

Predmet analize u ovoj studiji bio je uticaj mjera vanjskotrgovinske politike BiH na trgovinski i bilans tekućeg računa, kao i na konkurentnost BiH. U fokusu analize bili su efekti mjera liberalizacije vanjske trgovine, posebno u svjetlu potpisanih ugovora i sporazuma o slobodnoj trgovini sa zemljama jugoistočne Evrope i preferencijalnih aranžmana BiH sa zemljama Evropske unije.

Rezultati istraživanja ovih veza za period 1998-2004. ukazuju na kontinuirano relativno snižavanje trgovinskog deficita BiH, iskazanog u procentima prema BDP. Negativan trend rasta deficita tekućeg računa u periodu 1998-2002. zaustavljen je u posljednje dvije godine. Glavni izvor relativnog pada trgovinskog deficita bila je ekspanzija izvoza u zemlje Evropske unije, odnosno značajnog smanjivanja trgovinskog deficita sa zemljama ovog područja. Stoga je liberalizacija vanjske trgovine sa ovim zemljama dala pozitivne rezultate i stvara osnove za daljnju ekspanziju izvoza BiH.

Sa druge strane, liberalizacija vanjske trgovine sa zemljama jugoistočne Evrope nije rezultirala snižavanjem trgovinskog deficita BiH sa zemljama ovog regiona, već njegovim izrazitim rastom. Najveći porast trgovinskog deficita sa zemljama ovog regiona ostvaren je sa Srbijom i Crnom Gorom, Turskom i Hrvatskom (iskazan u relativnim pokazateljima). Od navedene tri zemlje, BiH je u periodu primjene ugovora o slobodnoj trgovini ostvarila značajan rast izvoza jedino sa Hrvatskom.

Kao rezultat navedenih kretanja BiH je, pored činjenice da je smanjila trgovinski deficit u odnosu prema BDP, jedina evropska zemlja čiji je deficit tekućeg računa približno 28%, a trgovinski deficit skoro 50%. Čak i uz respektovanje podataka objavljenih o značajnim disproporcijama između zvanično prikazanog i stvarnog BDP BiH, odnosno uz uvećavanje BDP BiH za prihode ostvarene u neformalnom sektoru u iznosu od 50% prema zvaničnom BDP, BiH i dalje ostaje zemlja sa najvećim deficitom tekućeg računa u odnosu na sve zemlje u tranziciji.

BiH je, prema pokazatelju ukupnog obima ostvarene razmjene sa inostranstvom, najotvorenija zemlja u regionu jugoistočne Evrope. Prosječna vanjskotrgovinska razmjena, iskazana u odnosu na BDP, u posljednje tri godine iznosila je 99%, što je dva puta veće u odnosu na prosjek SEE regiona. Trgovinski deficit BiH, iskazan u procentima prema BDP, bio je za 3,6 puta veći od prosjeka ostalih zemalja SEE regiona. Deficit tekućeg računa BiH je za 4,6 puta veći od prosjeka deficita tekućeg računa ostalih zemalja SEE regiona. Protekle godine, BiH je ostvarila trgovinski suficit sa samo dvije evropske zemlje - Litvanijom i Albanijom. Sa svih deset najvećih trgovinskih partnera BiH je ostvarila velike trgovinske deficite. Trgovinska razmjena BiH sa Hrvatskom, Njemačkom, Srbijom i Crnom Gorom, Italijom i Slovenijom u posljednje dvije godine činila je 63% ukupne vanjskotrgovinske razmjene BiH.

Studija sadrži četiri dijela. U prvom dijelu dali smo sažetu interpretaciju makroekonomskog i institucionalnog okruženja u BiH. Drugi dio posvetili smo analizi zakona, ugovora i sporazuma o vanjskoj trgovini, kao i položaja BiH u regionu jugoistočne Evrope, sa posebnim osvrtom na saradnju zemalja potpisnica Inicijative za saradnju u jugoistočnoj Evropi. U trećem dijelu interpretirali smo rezultate Ankete menadžera izvoznih preduzeća, koju smo proveli tokom aprila mjeseca sa menadžerima 27 preduzeća velikih izvoznika. Većina anketiranih preduzeća se nalazi u grupi 50 najvećih izvoznika, a njihovo učešće u ukupno ostvarenom izvozu bh. poslovnog sektora u 2004. godini iznosilo je 29%. Struktura upitnika i odgovori anketiranih menadžera dati su u dodacima 1, 2 i 3. U četvrtom dijelu studije detaljno smo analizirali strukturu vanjskotrgovinske razmjene po regionima i djelatnostima. U posljednjem poglavlju četvrtog dijela rada analizirali smo kvantitativne odnose izmjena carinskih stopa sa promjenama trgovinskog bilansa BiH sa zemljama bivše Jugoslavije.

Osnovne preporuke ovog istraživanja usmjerene su na dodatnu liberalizaciju vanjskotrgovinske politike, odnosno redefinisane liberalizacije vanjskotrgovinske politike u korist izvozno orijentisanih preduzeća i izvozno orijentisanih projekata bh. privrede koji integrišu njenu ekonomiju.

Liberalizaciju trgovinskih odnosa sa inostranstvom treba podstaći redefinisanjem vanjskotrgovinske politike u cilju snižavanja troškova uvoza namijenjenog izvozu, a povećavanjem troškova uvoznicima finalnih roba čija proizvodnja postoji i moguće je razviti u BiH. U prethodnom smislu liberalizacija podrazumijeva ukidanje carina na uvoz opreme, kao jednog od najznačajnijih faktora rasta konkurentnosti domaćih proizvođača na inostranim tržištima. Također, intervjui sa izvoznicima sugerišu da bi carine na uvoz repromaterijala u oblasti agroindustrijskog sektora trebalo sniziti u cilju ekspanzije proizvodnje i povećanja iskorištavanja raspoloživih zemljišnih kapaciteta za proizvodnju i rast zaposlenosti.

Liberalizacija trgovine sa inostranstvom, također, treba da bude praćena izmjenama Zakona o direktnim stranim ulaganjima, kojim bi se eliminisalo dovođenje u povoljniji položaj proizvođača sa stranim direktnim ulaganjima u odnosu na ostale proizvođače. Ova preporuka podrazumijeva ukidanje plaćanja poreza na dobit domaćim preduzećima ili uvođenje obaveze stranim ulagačima da plaćaju porez na dobit, uz snižavanje stope sa sadašnjih 30% na znatno niži nivo (10%).

U cilju eliminacije jedne od najvećih barijera za razvoj bh. ekonomije i stvaranja osnova povezivanja domaćih proizvođača po funkcionalnom principu na teritoriji cijele BiH, neophodno je hitno pristupiti osnivanju institucija integracije bh. tržišta i tržišnog nadzora, odnosno institucija koje će biti odgovorne za provođenje sljedećih funkcija: zaštita života i zdravlja ljudi i životinja, kontrola kvaliteta lijekova za ljudsku upotrebu i upotrebu u veterinarskoj medicini, kontrola kvaliteta poljoprivrednih i prehrambenih proizvoda, te jedinstveni tržišni nadzor na području cijele BiH. Ovo su, ujedno i funkcije koje su uslov za pridruživanje Evropskoj uniji. Budući da je Evropska komisija već pripremila dokumentacionu osnovu za osnivanje navedenih institucija, ne postoje prepreke za realizaciju ovog cilja.

Vijeće ministara BiH bi trebalo donijeti odluku o finansiranju izrade detaljnih sektorskih studija efekata vanjskotrgovinske razmjene i vanjskotrgovinske politike BiH. Poseban naglasak u ovim studijama treba biti na makroekonomskom instrumentariju koji koriste susjedne zemlje i ostale zemlje SEE regiona.

Dosadašnje analize domaćih istraživačkih institucija, prije svega Ekonomskog instituta Sarajevo, pokazuju da susjedne zemlje koriste politiku fleksibilnog deviznog kursa i fiskalnih podsticaja za podršku rastu izvoza, posebno u agroindustrijskom sektoru. Detaljne sektorske analize vanjskotrgovinske razmjene, u svim slučajevima u kojima pokazuju primjenu mjera ekonomske politike zemalja trgovinskih partnera u cilju stvaranja osnova neravnopravne konkurencije, od kojih je predviđena zaštita u Zakonu o vanjskotrgovinskoj politici BiH, treba da budu korištene kao osnove za preduzimanje mjera reciprociteta.

EKONOMSKI INSTITUT SARAJEVO